ÇEPNİ KÖYÜ

(Gemerek – Sivas)

TARİH VE KÜLTÜR

Derleyen: Deniz Karakurt

ÇEPNİ

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak kişi: Emsalettin Temel

Çepni köyü, Sivas'ın Gemerek ilçesine bağlıdır. Nüfusu 20. yüzyıl başına kadar ağırlıkla Ermeni, kısmen de Alevilerden oluşmakta idi. Ermenilerin bu bölgeye gelişinin ilk dalgasını, 726 yılında (Hıristiyanlığın erken dönemlerinden itibaren, Anadolu'da Ermeniler arasında yaşamış marjinal bir topluluk olan) Paulikyen'lerden kaçan Ermeni köylüler, ikinci dalgasını ise 1021-1064 arasında Bizans baskılarına dayanamayan Ani, Kars ve Van bölgesinden gelen Ermenilerin meydana getirmiş olduğu kaydedilmektedir. Ancak yörede daha eski çağlarda kalma yerleşim yerleri bulunmaktadır. (Derlemeci notu: Türkiye'de idari sınıflandırma içerisinde Kasaba kavramı yer almadığı için Köy tanımlamasını kullandım. Ancak Çepni bir köyden oldukça büyük bir yerleşim yeridir. Belediyelik olduğu için Belde tabiri de tercih edilebilir.)

Kınalıkapı

Civar kayalıklardaki eski yerleşim bölgelerinin ilk yerleşikleri Hititler dönemi halklarıdır diyebiliriz. Özellikle Kınalıkapı çevresi ve arka, batı cephesi incelendiğinde oymaların ve kaya dış cephelerinin, geniş yüzeyli ve çırpma şeklinde olduğu görülür. Bu da buraların saldırılara karşı bir savunma mevzi veya sığınma mekânı olarak kullanılmasının yanı sıra, gerçek anlamda bir yerleşim alanı olduğunu da gösterir. Bu noktadan Kızılırmak yatağı ve ovası, sağlı sollu olmak üzere gözetlenebilir. Kayaların üst kısmında, büyük ihtimalle bu amaçla yapılmış siper yeri gibi oymalar vardır. Yani, yöredeki yerleşim yerlerinin stratejik olarak en hâkim noktasıdır.

Çevremizle ilgili tarihi geçmişi, günümüzdeki arkeolojik kalıntılarla olası bir varsayım çerçevesinde ortaya koyabiliyoruz. Günümüze kadar gelmiş bu kalıntıları, tarihi derinliklerde olan kültürleri, uygarlıkları, yaşam şartlarını, savaşlar ve elimizde ulaşabildiğimiz yazılı kaynakları tarayarak karşılaştırmalı analiz çerçevesinde ''böyle olabilir '' diyoruz.

Kayalara oyulmuş su sarnıçları

Bu sarnıçlar üst düzlüğe kayalar oyularak yapılmıştır. Burada yaşayan yerleşikler, su ihtiyaçlarını kayaları oyarak yaptıkları sarnıçlarda biriken sulardan karşılamışlardır. İlk yerleşim bölgesi olarak buranın seçilmiş olması tesadüf değildir. Buradan Kızılırmak deltası sağlı ve sollu olarak gözlenebilmektedir. Geniş bir alanın buradan gözlenebilmesi saldırılara karşı savunma kalesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu kayaların muhtelif yerlerinde yukardakilerden farklı olarak uç uca veya yan yana oymalarda var. Bunlar su sarnıcı olabileceği gibi mezarda olabilir. Yine dikkat çeken bir husus, hiçbirinde taş kapak yok; çevrede de kapak olma ihtimali olabilecek taş kütlesi de bulunmamaktadır. Dikkat edilirse oyukların ağız kısımlarında kapağın (bir ihtimal ağaç) yerleştirilmesi için karşılıklı oyma yuvalar var. Bunlar bu oymaların su sarnıcı olarak yapıldığı ve kullanıldığı varsayımını güçlendirmektedir.

Tıhrazın Dere mevkisi oyma yerleşim yerleri

Büyük odaların orta yerlerine kazılarak yapılmış geometrik oymalar vardır. Büyük ihtimalle buralar su deposu olarak ve tahılların korunması için kullanılıyordu.

İnkışla tarafındaki yerleşim alanı

Tıhrazın Dere yerleşim alanının Inkışla tarafında kaya yüzey ve içlerine değil, yüzeyin altlarına yapılmış oyma odalar mevcut. Bu bölge yüzeyde olduğu için fazla bozulmamış. Yalnız rüzgar ve yağmur sularıyla aydınlatma bacalarından inen toprak, odaları doldurmuş. Burada yapılacak özenli bir çalışma ile çok değerli ve tarihe ışık tutacak arkeolojik veriler ortaya çıkabilir. Yine bu alanda dikkati çeken bir diğer husus, oymaların Tıhrazın Deredeki gibi gelişi güzel değil, daha mimari diyebileceğimiz oval, köşeli ve düz yontmalar şeklinde yapılmış olmasıdır.

Günümüzde Çepni Kasabası

Her ne kadar kitabi tarih Anadolu'ya Türklerin gelişini 1071 olarak alsa da, bu ortalama bir tarih belirlemek amacı ile yapılmıştır. Çünkü Türkmen / Yörük göçerlerin daha önceleri Anadolu'nun ortalarına kadar geldikleri, yerleşik halkla ticaret yaptıkları bilinmektedir. Bu özünde hakimiyet taşımayan bir ilişkidir. Ticari amaçlı git-geldir.

Tarih bize gösteriyor ki, bugün adına ”Çepni ” dediğimiz beldemizin ilk kurucuları ”Çepniler” değil ve ilk adı da ”Çepni” değil. Çepni adı verilmeden önce bu beldenin bir adı vardı ve Türkçe değildi. Bundan dolayı; Çepni kasabasının tarihini iki bölüme ayırarak değerlendirmek zorundayız. Birinci bölüm; Türklerin gelişinden önceki dönem, ikinci bölüm ise, bugünkü ahalinin atalarının merkeze inerek yerleşme başlaması, yerleşiklerle göçerlerin birlikteliği yani bütünleşme döneminden günümüze kadarki süreç. Beldemizin ilk yerleşiklerinin Türkmen göçerlerin olmadığını kesinlikle biliyoruz. Kısacası bizler bu topraklara sonradan geldik. Biz göçerdik, buradakiler yerleşik. Buraya, merkeze indikçe bizde yerleşik hayata geçmeye; yerleşik hayatın unsurlarıyla bütünleşmeye başladık.

Peki, burayı ilk yurt edinenler kimlerdi? Nereden gelip buraya yerleşmişlerdi? Yaşam şekilleri, gelenek, görenekleri nasıldı? Ekonomik yapıları nasıldı? Geçimlerini nasıl sağlıyorlardı? Nereden, niçin gelmişlerdi? Elimizde bu soruların cevabını bulabildiğimiz sadece bir kaynak bulunmaktadır. Bu, araştırmacı yazar, sanat tarihçisi Mimar Dr. Zakarya Mildanoğlu' nun kasabamız üzerine yaptığı değerli çalışmaları ve önemli bilgileri içeren, "Çepni Surp Sarkis Kilisesi, Sanat Tarihi Raporu"dur.

Kayıtlarda Gemerek'te Çepni boyu Türklerinin yaşadığına ve bir varlık oluşturduğuna dair herhangi bir belgeye rastlanamamıştır. Diğer yandan Çepni'nin, Sultan Alpaslan'ın 1071'de Anadolu'ya ayak basmasıyla kurulan bir yerleşim olduğu yönündeki görüşlerin ise maddi bir temeli bulunmamaktadır. Zira bu bölgenin tarihi Milat'tan önceye, antik döneme uzanmaktadır.

Ne kadar sürdüğü bilinmemekle beraber, Türkmen göçerlerin merkeze inerek yerleşik hayata geçmesi uzun sürmemiştir. Kasaba çevresinde ki eski yerleşim kalıntılarından bunu anlıyoruz. Çevreye gelen Türkmen göçerlere ait bu yerleşim alanlarında herhangi bir kalıntı, bir harabe veya eser; yani maddi delil yoktur. Bundan da anlaşılmaktadır ki göçerler, merkezde yerleşik hayata geçmeden önce yerleştikleri alanları kendilerine otlak / mera olarak tutmuşlardır. Zaman içinde de bu bölgelerin adı o obanın veya topluluğun adıyla anılır olmuştur.

Çepni'nin Yöre (Mevki) Adları

1. Pınarbaşı	34. Kel Hasanın Çayır
2. Balık Çiftliği	35. Dimik Hamdinin Ağıl
3. Sazak	36. Yörük Deresi
4. Tıhnazın Boğaz	37. Asma Ağıl
5. Gallik	38. Deli Kızın İni
6. Kumurdu	39. Buvelek Deresi
7. Gölbez	40. Güngörmez
8. Bilalın Pınarı	41. Kızıl Eniş
9. Kınalı Kapı	42. Güllük
10. Gögesin İni	43. Ağasarıgilin Ören
11. Çağlaca	44. Mehdinin Kaya
12. Müftünün Çayır	45. Kesme Pınar
13. Çul Yırtan	46. Sincan
14. Cemilin Ağıl	47. Tilkipoğuz
15. Eyvazın Bağı	48. Cafarın Dölek
16. Hezen Deresi	49. Cafarın Dere
17. Abdal Yolu	50. Müftünün Değirmeni
18. Kanlıoğlanın Ağıl	51. Dervişin Değirmeni
19. Delibayır	52. Mezarlık
20. Tülek Yurdu	53. Küçük Kızın Ağıl
21. Yılanlı	54. Hasibin ağıl
22. Güllüoğlunun Dere	55. Dürme Pınar
23. Ağacatepe	56. Cindarın Damı
24. Kuştepesi	57. Kamışın Dere
25. Damlapınar	58. Yedi Dağ
26. Benzinlik (Erdal'lar)	59. İncebel
27. Hatemin Değirmeni	60. Kuşburnu Pınarı
28. İsmayilin ve Hidayetin Değirmeni	61. Yüce
29. Asımın Benzinliği	62. Ağa Dere
30. Derindere	63. Heblem Taşı
31. Hidayetin Değirmeni	64. Musafendinin Ağıl
32. Cafarın Dere	65. Tek Mezar
33. Yürüal (Yürü Ali)	66. Kara Osmanın Damı

Kasabada Eğitim

Çepni halkı eğitime çok önem vermiştir. Çepni Belediye Başkanı olan Halil Tataroğlu'nun dedesi Kızıl Sakallı Müftü Sadık Efendinin eğitim için Mısır'a, (Kahire) gitmesi, El-Ehzer Üniversitesi'nde ilahiyat okuması; belde de belli bir bilgi birikiminin olduğunu gösterir. Bu ve benzeri şahsiyetlerin köydeki okuma – yazma ya katkısı oldukça fazladır. Özellikle 1950'lerden sonra aileler kız veya erkek olsun çocuklarının eğitimi için her türlü çabayı göstermiştir. Resmi olarak ilkmektebin yapılış tarihi 25 Ekim 1928 yılı olarak görülmektedir.

1967 – 1968 öğretim yılında Çepni Ortaokulu olarak tek katlı olarak inşa edilmiştir. 1979' da lise açılmıştır.

Öğrenci Kütük (kayıt) defterinde ilk öğrencinin Hacı Osman Efendi'ye (Hacı Osman Toker) olduğu görülmektedir. Hacı Osman Efendi 29 nolu diploma (şahadetname) ile 1933 yılında okuldan mezun olmuştur. Yine kayıtlarda ilköğretim başlayan ilk kız öğrencinin Şefika Hanım (Şefika İmren – Körpınar) olduğu görülmektedir. Okul 1942'ye kadar kız öğrenci mezun vermemiş, ilk diploma alan kız öğrenci Mahmud (ağa) kızı Leman Altay olmuştur. Yine "Şahadetname" kayıtlarına göre, 1944 yılında Hafide Tataroğlu, 1947'de Şerife (Şerfatın) Temel, 1948'de Şemsi Çetin ve Nazife Özbek, 1949'da Rukiye Yücel mezun olmuştur. 1950'de sekiz kız öğrenci mezun olmuş ve her yıl bu sayı artmıştır.

Kız öğrencilerin 1950'lere kadar nerdeyse yok denecek kadar az olmasının nedeni, köyün ana geçim kaynağının çiftçilik, ağırlık olarak hayvancılık olmasıdır. Bu zaman diliminde hemen hemen her ailenin koyun sürüsü (küçükbaş hayvanları) ve sığır gibi büyükbaş hayvanları vardır. Özellikle küçükbaş hayvanların yılın tamamında bakıma tabi olmalarından dolayı (yaylaya çıkma gibi) kız çocukları okula gönderilmemiştir. Hayvancılığın, yöresel ifadeyle davarcılık – yaylacılığın azalmasına paralel olarak kız çocuklarının okula gönderilmelerinde artış olduğu görülür. Elbette kızların okullu olmalarındaki artışta, köyümüzün değerli öğretmenlerinin katkısı büyüktür. Ayrıca Ali Özalp (1924 – 2010) öğretmenimiz ev ev dolaşarak, özellikle de kız çocuklarının okutulması için çalışmıştır.

Fransız Koleji

Halk arasında bu okulun adı "Fransız Koleji" olarak geçer. Öğretmen Ali Özalp'ın evinin olduğu yerde yapılmış olan bu okulun yapılış tarihi tam bilinmemektedir. Okula giden Müslüman Çepnili'lerin anlattıklarından ve yaşlarından yola çıkarak yaklaşık 1850 yıllarından sonra yapılmış olabileceği varsayılabilir. Okulun günümüzde bu isimle anılması, diğer taraftan aynı yıllar içinde yapılmış olan Ermeni Surp Sarkis Kilisesi; belki iki ayrı yapılanma gibi görülebilir. Okul bir Türk – Müslüman okulu değildir fakat bazı Türk-Müslüman ailelerde çocuklarının eğitimini düşünerek bu okullara göndermişlerdir. Bunun sebebi de beldede henüz bir Osmanlı eğitim kuruluşunun olmamasıdır. Okulda eğitim dilinin ne olduğunu kesin bilmemekle beraber, Türkçe – Ermenice, yabancı dil olarak da Fransızca öğretildiği olasıdır. Yabancı dil olarak Fransızcanın öğretilmesinden dolayıdır ki "Fransız Koleji" denmiştir.

Bahsi geçen dönemde; Yozgat ve Kayseri çevresinde azınlıkların ihtiyacını karşılayacak kurumların organizasyonunu ağırlık olarak Amerika destekli kuruluşlar yapmaktadır. Okulun yapılması ile kilisenin yapılması 17. Yüzyılın ortalarında Anadolu'da başlatılan misyonerlik faaliyetlerinin birer halkasıdır. Anadolu'nun diğer beldelerinde olduğu gibi Çepni Köyünde de Fransızca dilinde bir okulun açılıp eğitim faaliyetleri yürütmesinin arka planı anlaşılacağı gibi basit ve masumane bir okul açma, çocuklara okuma-yazma öğretme olayından öte; bir İmparatorluğun parçalanması, paylaşılması ve hatta kurucu unsur Türklerin ''Şark meselesi'' olarak da ifade edilen Orta Asya steplerine, geldikleri yere sürülmesi planının küçük bir tertibi olmaktan başka bir şey değildir. Başka bir ifade ile bu misyoner faaliyetlerin amacı Hristiyanlık propagandasından öte, Anadolu'da yaşayan Ermeni, Yahudi, Rum gibi gayrı Müslümleri kontrollü bir şekilde organize ederek Osmanlının parçalanmasını gerçekleştirmekti.

Köyümüzde açılan bu okulda Ermeni veya Hıristiyanların yanı sıra Müslüman Türkler de eğitim görürler, isimleri bilinmektedir. Ne yazık ki bu kolejle ilgili elimizde herhangi bir resmî belge vb. bulunmamaktadır. Söylentilere göre seferberlikte okulun bütün resmi kayıtları yok edilmiştir. Bu nasıl olmuştur; okulun idarecileri geride kayıt bırakmamak için mi yok etmiş veya götürmüşler yoksa okulla birlikte belgelerde mi yok edilmiştir. Her ikisi de olabilir. Bu sonuçla ilgili bugün elimizde bir kayıt yoktur. Hatta Şarkışla kayıtlarında ve devlet kurumların da bir kayda, belgeye ulaşılamamıştır.

Kasabada bir uçak... Eğitimle cehaletin savaşı.

Ağaca Tepe mevkisine, harman yerine bir uçak iner. Yıl 1956. Bütün kasabalı gider görmeye. İlk defa uçağı bu kadar yakından görecektir. Bu uçağı getiren pilot kasabalıdır. İsmi, Halil Temel. Namı ile Binbaşı. Askeri pilot. Okumuş askeri pilot olmuş bir delikanlı. Kasabalı için bir gurur değil de nedir? Kasabanın belediye başkanı başta olmak üzere ağaların gururla karşılamaları gerekmez mi? Ne yazık ki hikâye böyle devam etmez. Zamanın Demokrat Partili belediye başkanı Ankara'ya şikâyet eder bu genç pilotu… Suçu, devletin uçağını harman yerine indirmesi. Her hikâyenin bir çirkin kahramanı(!) olur. Bu hikâyenin çirkin kahramanı, devrin belediye başkanı herhangi biri olarak mezarlıkta yerini almıştır. Ama Pilot Halil Temel, "Binbaşı'' olarak Çepni'nin onur sayfasında tarihi yerini ebediyen almıştır.

Heykeltraş Haluk Rıza Şimşek

Heykeltraş olarak ödüller almış, kendi stilini geliştirerek Türkiye heykel sanat tarihine imza atmış heykeltraş Haluk Rıza Şafak. Düşüncelerini ağaç dallarını, ağaç köklerini işleyerek anlatmıştır. Başka bir ifadeyle kurumuş ağaca, oduna can vermiştir.

Heykeltraş Ahmet Uludağ

Ahmet Uludağ, diğerleri gibi bir kasabalı, çiftçi… Hiç bir sanat dalında eğitim almamış fakat o dünyaya heykeltraş olarak gelmiş. Düşlerini, düşüncelerini taşa işleyerek anlatıyor.

Çepni Gücü Yem Sanayi; Bir Köyün Hikayesi…

Kasabanın sanayi dalında da girişimleri olmuştur. Yurt dışında çalışan işçilerin kurdukları Çepni Gücü Yem Sanayi 1980'lerde üretime başlamıştır. Makinaları yurt dışından getirilen bu girişim, finans denkleştirmelerinde çıkan sorunlar ve yönetim aksaklıkları sonucu el değiştirmiştir. Bugün, kasabalının bu yatırımda hiçbir hissesi kalmamıştır. Kendi alın teri, emeği ile kurduğu, birikimlerini Çepni sevdası ile aktardığı Yem Fabrikası yönetimi ve üretimi üzerinde herhangi bir yaptırımı, söz hakkı yoktur.

Evet, Anadolu'da küçük bir kasabanın bu girişimini bugün, basit bir anı, olağan bir olay gibi üç veya dört kelimeyle ifade edilse de öyle basite indirgenecek, birkaç kelimeyle, cümleyle geçiştirilecek bir vakıa değildir. Bağlı bulunduğu ili bile tanımayan, ülkenin başkentine hiç ayak basmamış, hayatında deniz kenarında tatil yapmak değil bir otelde dahi konaklamamış ayağı çarıklı, eli nasırlı insanlar Avrupa'ya geliyor; dil yok, her şey ama her şey kendisine yabancı, çalışıyor; kendini, geride bıraktıklarını besliyor ve köyümde de bir şeyler yapayım diyor.

1972'lerde Almanya'nın Wuppertal kentinde yaşayan Çepnililer böyle bir yatırımı tartışmaya başlarlar. (Derlemeci notu: Almanya'nın Wuppertall şehrine Çepni'lilerin kalabalık olması nedeniyle Küçük Çepni denmektedir. Bilgiyi veren: Nurettin Aydoğan) Kendi aralarında bir komite oluştururlar. Komiteler çok çaba gösterir. Her tarafa gidilir, insanlara proje anlatılır. Karşı çıkanlar, olmaz diyenler olur. Ama bu bir avuç insan yılmaz. Projenin kasaba ayağı içinde çalışır ve bazılarını bu iş için görevlendirirler. İşlerin organizesi için kurulan oluşumda her ne kadar Ali Özalp başkan olsa da işin öncülüğünü Sadık Yücel üstlenir. Konuşmalar, görüşmeler sonucu karar verilmiştir; Çepni'ye bir yem sanayi kurulacaktır. Artık işi resmiyete dökmek gerekmektedir. Sonuçta, Çepni Gücü Yem Sanayii Ve Besicilik A.Ş. olarak 08.08.1975 tarihinde ticaret siciline kaydolan şirket kurulur ve hisse senetleri karşılığı para toplanmaya başlanır. 1972 yılında başlayan çalışmalar, şirketin kuruluşu derken yurt dışında da oluşturulan komiteler Avrupa'da nerde bir Çepnili var ev ev ziyaret ederler; fabrikaya ortak ederler. 1977'de büyük bir heyecan ve coşkuyla fabrikanın temeli atılır. Şirket Gemerek-Çepni karayolunun Bucak mevkiinde kurduğu yem fabrikası 1982 yılı başında üretime geçmiştir. Açılan fabrika, makine ve ürettiği yem kalitesi olarak çevrenin en iyilerinden biridir. Üretime geçtikten sonra pazar sorunu olmadığı gibi talepleri karşılayamaz olmuştur. Her türlü küçükbaş ve büyükbaş hayvan yemi üreten fabrikada 15 işçi çalışmaktadır. Çepni Belediyesinin ortaklığı yanısıra yurt dışındaki işçilerden 481 ortağı bulunmaktadır.

Yıl 1991- 1992. Fabrika müdürü Maraşlıdır. Söylenti üzerine ortaklardan H.Ö. ve S.Y. fabrikaya gider… Fabrikanın muhasebecisi ile ilgili zimmete geçirilen büyük bir meblağ vardır. Müdür Ankara'dan müfettiş ister. Fakat müfettiş gelmez (engellendiği ifade edildi). Sonuçta bu olayın üstü bir şekilde kapatılır, zimmete geçen para tahsil edilmez. Olay ortaklar tarafından duyulunca büyük tepkiye neden olur. En kötüsü de güven sarsılır. Ortaklar "bizim çalışıp, borçlanarak gönderdiğimiz paraları oradakiler yiyor" şüphesi üzerine fabrikanın hisse katılım artırımına ortaklar yanaşmaz ve işletme zor durumuna düşer. Neticede fabrika ya kapanacak ya da satılacaktır.

Devlet adına ortaklık payı olan Tarım Kredi Kooperatifleri gerekli duyulan kredi ödemesini yaparak ortaklık payını yükseltir ve fabrikanın idaresini eline alır. Bu süreç, ortakların sahip oldukları hisselerin tamamen erimesi ve sıfırlanmasıyla sonuçlanır.

Bugün Çepni halkının kurduğu fabrika ne yazık ki Çepnililerin değildir. (Not: Yolsuzlukla ilgili söylenenler olayın içindeki ortağın kendi ifadesidir).

Süt – Peynir işletmesi

Çepni Gücü Yem Sanayii gibi, Çepni Kalkınma Kooperatifi üyelerinin, hayvancılık yapanların ortaklaşa kurdukları pyeynir yapma tesislerde aynı akıbete uğradı. On bir evler dediğimiz alanda kurulan bu tesislerin kapatılmasının en önemli nedeni, hayvancılığın revaçtan düşmesi ve sorumluların çözüm arama (çevrenin sütlerini de değerlendirme gibi) yerine sorumsuzca, nemelazımcı tavırları olmuştur.

Aile Girişimciliği

Bunların dışında kasabada küçük el sanatları, bireysel ve aile girişimleri de bir dönem sosyal hayata katkı sağlamıştır. Büyük çoğunluğu bugün yok. Elli yıl önce hepsi faaliyetteydi.

Değirmenler: Dervişalin Değirmeni, Hatemlerin Değirmeni, İsmailoğlunun Değirmeni, Müftülerin Değirmeni, Hidayetin Değirmeni

Değirmencilik ekonomik açıdan kasaba için çok önemli kaynaktı. Çevre beldeler buraya kağnılarıyla, traktörleriyle buğdaylarını getirir un yaparlardı. Bu işlem talep yoğunluğundan bazen bir iki gün sürerdi. Hepsi suyun gücüyle, Pınarbaşı'nın suyu ile çalışırdı. Adları şöyleydi:

Burada değirmencilik ve değirmen yapımında usta olan Ali Usta'yı da (Karababa, ölüm 1943) rahmetle anıyoruz. Değirmenlerin, Çepnilerin yerleşik hayata geçmeye başladıklarında var oldukları büyük ihtimaldir. Değirmenler yalnız kasabanın değil, çevrenin de ihtiyacını karşılardı.

Suyun gücü ile çalışırlardı. Değirmenlerin makinalaşması ile bunlarda zaman içinde yok olmuşlardır. Kasabalılar bu değirmenleri teknolojik gelişmeye göre yenileyememiş ve sonuçta kapatmışlardır. Bugün yerleri tamamen harabe halindedir.

Hamamlar: Mahmutağnın Hamamı, Dervişalin Hamamı, Alaybeyin Hamamı

Bu hamamlar zamanla yıkılmışlardır. Mahmutağanın Hamamı'nın harabeleri restore edilebilecek durumdadır. Elbette hamam olarak kullanılacak durumda değil. İçerde duvarlarda Arapça dinsel yazılar mevcuttur. Bunun nedeni, yapı hamam özelliğini kaybedince veya kapatılınca okutma yeri (büyük ihtimalle kuran öğretme kursları gibi) olarak kullanılmış. Alaybeyin Hamamı'ndan geriye günümüzde hiçbir kalıntı kalmamıştır, tamamen yok olmuştur. Hamamın büyük ihtimal giriş cephesi olan ön tarafındaki çeşme durmaktadır.

Kasabada Düğün

Genelde değişmeyen, oturmuş bir düğün süreci uygulanır. Kız istemeden, gelinin yeni evine yerleşinceye kadar ki süreç şöyle gelişir: Kız, erkek tarafından dünür gidilerek istenir. Kız tarafı aile büyüklerine de danışmak için zaman ister. Birilerine; akraba ve aile büyüklerine danışılır ve karar verilir. Bu karar genellikle olumludur. Çünkü kasabada görücü usulü olmadığından dünür gitme anına kadar bazı aşamalar olmuş, iş, olayın resmiyete dökülmesine kalmıştır. Kız tarafının evet cevabından sonra yüzük merasimi nasıl yapılacak, nişan nasıl konacak, neler alınacak vs. Her iki tarafça ortaklaşa kararlaştırılır.

Düğün işlerinin sevk ve idaresi için damat tarafları toplanır ve damat tarafından biri “ sadıç” seçilir. Bu damadın samimi arkadaşı olabilir. Sağdıç evli olmak zorundadır. Düğünden bir gün önce kına gecesi yapılır ve gelinin eline, avuç içlerine kına yakılır. Genelde kaynana gelinin sağ eline, yakılan kınanın içine altın kor elleri sarılır. Kına gecesine erkekler katılmaz. Erkeklerde başka yerde kendi aralarında eğlenirler. Her iki tarafın kadınları, genç kızları kendi aralarında eğlenirler. Sabah olur. Sadıç damadı hazırlar. Damat tarafı kadınları gelin evine gider, hazırlık yaparlar. Gelin evinde bu hazırlıklar sürerken her iki tarafın büyükleri toplanıp çeyiz yazarlar. Yine iki tarafta da çalgı çalınır. Çeyiz yazma işi bitince kız tarafı damat tarafına haber göndererek hazır olduklarını bildirir. Yiğitbaşı (bayraktar) bayrağı çeker, damat ve gençlerle beraber kız evine giderler. Kız evine giderken hep bir ağızdan salavat getirilir. Kız evine giderken söylenen deyiş şöyledir.

Yazın ekerler ekini
Kışın sokerler kökünü
Hazreti Muhammed peygamber vekili
Verelim peygambere selevat
Sellelahu Muhammed

Sıra sıra söğütler
Bibirini öğütler
Askerden gelen baba yiğitler
Vereleim peygambere selevat
Sellelahu Muhammed

Dörtlükleri yiğit başı yalnız söyler, arkasından gençler tekerlemeyi (sellelahu Muhammed) söyler. Kız evinin önünde, oyunlar oynanır, halaylar çekilir. Bir taraftan da gelinin çeyizleri yüklenir. Gelin içerde hazırlanmaktadır. Baba evinden ayrılma zamanı gelmiştir. Gelin evden çıkmadan varsa erkek kardeşi yoksa babası beline kırmızı kuşak bağlar. Kırmızı kuşak ev kızının ilk evliliğinin işaretidir. Sadıç bahşiş karşılığı kapıyı açtırır. Bu anlar gelin evi için çok hüzünlüdür. Çünkü yetiştirdikleri kız evlatları evden ayrılmaktadır. Dualarla kız tarafı gelini sadıça ve damada teslim eder. Davul zurna eşliğinde gelin damat evine getirilir. Bu getiriliş esnasında damat ve gelin arabasının önü kesilir ve bahşiş (para veya altın) alınır. Gelin arabadan inmez. Damadın babası geline bahşiş verir ve gelinde iner. Gelin kapıdan içeri girerken kaynana küp kırar, aynı anda da damat yukardan gelinin başına çerez ve para döker.

Sonra, damadı sadıç evden alır başka yere götürür. Düğün vakti gelinceye kadar eğlenirler. Gelin ise yeni evinde kadınlarla eğlenir. Ve düğüne gidilir. Düğünde eğlence ve sonunda da takılar takılır. Düğünden sonra hep beraber damadın evine gidilir. Sadıç ve arkadaşları damadı evden alır, başka yere götürürler. Bu arada gençler damatla beraber köyün içinde dolaşarak aşağıdaki ilahiyi söylerler.

Euzubillahimineşeytaniracim,
Bismillahirahmanirahim, amin
Lailahi oldu hayran,
Yandı ciğerim bir an, amin
Arşın gölgesin de seyran,
Olanlardan eyle bizi, amin
Girip hakkın didarını,
Alanlardan eyle bizi, amin
Girip Cennetin evini,
Görenlerden eyle bizi, amin

Bakma şu dünya haline,
Çağrışalım hak yoluna, amin
Kitabını sağ eline,
Alanlardan eyle bizi, amin
Girip cennetin evini,
Görenlerden eyle bizi, amin

Yapılan bu turdan sonra gençler damadı evine getirirler. Gelin evde damadı beklemektedir. Gençler damadı döverek, iğneleyerek gelin odasına yiterler. Sabah olur. Sadıc tarafından bir bayan damadın evine gider. Bir hafta sonra kayın valide, kayın babası ve damat gelini anne ve babasına "yol aça"ya (el öpme) götürürler. Eli boş gidilmez, baklavalar, börekler yapılır. Bu gelinin baba ocağına veda ziyaretidir. Yeni evlileri yeni günler beklemektedir artık…

Çepni'de düğünlerde çekilen bayrak sıradan bir bayrak değil sancaktı. Çok özel yapılmış, ipek dokumaydı. Yıllardır gençlerimizin düğünlerde özenle çektiği, geleneksel törenle birbirlerine teslim ettiği bu sancak, belediye başkanlarımızdan biri tarafından Gemerek J. Komutanlığına verilir. Bu sancağın tekrardan kasabaya getirilmesi gerektiğini de burada vurgulayalım. Eserler yerlerinde değerlidir ve kalmalıdır.

Yiğitbaşı – Bayraktar

Bayraktarlar adı üzerinde o beldeye ait bayrak veya sancağı taşırlar. Bu bayrak / sancak genelde özel olarak yaptırılır ve beldenin bütün gençlerini altında toplamak gibi manevi bir anlam taşır. Bayraktar olabilmenin de kuralları vardır. Gençlerden seçilir; seçilen kişi gençleri toplayacak beceri ve kişilikte olmalıdır. Düğünde insanlar arasında olabilecek ihtilafları çözme, barış sağlama becerisinde olmalıdır. Seçim süreleri ile ilgili bir sınırlama yoktur.

Seçim sonucu seçilen yiğit başı veya bayraktar diyelim, seçilmesi şerefine ilk cuma günü gençlerle namaza gider. Namazdan sonra dua ile bir koç kurban eder. Gençler toplanıp etli pilav pişirilir ve yenir. Seçim ve yemek sürecinde kesinlikle alkol içilmez. Burada şunu da üzülerek belirtmemiz gerekiyor ki, bu Anadolu'ya has bu güzel gelenekte zaman içinde değiştirilmiş, amacından saptırılmıştır. Bugün her ne kadar kasabada, düğünlerimizde yiğitbaşılık, bayraktarlık yaşatılsa da bazı ritüeller unutulmuştur.

Bayraktar seçimi ritüelleri diğer yerlerde olduğu gibi kasabada da belli bir düzen içerisinde yapılır. Adaylara değişik sorular yöneltilir. Bu soruları kim bilirse o bayraktarlık görevini üstlenmiş olur. Görüldüğü gibi Anadolu'da düğünlerin bile belli kaide ve kuralları oluşmuştur. Bunların bir tarafı toplumun değerlerini içeren unsurlar olduğu gibi, diğer taraftan insanlar arası dayanışmayı, birlikteliği geliştirecek teşkilatlanmayı sağlayan unsurlardır. Bu olaya kırsal bölgelerde gençlik örgütlenmesi olarak bakabiliriz.

Günümüzdeki "gelin arabası" yerine kırsal bölgelerde önceleri "gelin atı" vardı. Süslenmiş at üzerinde, davul-zurna eşliğinde gelin götürülürdü.

Giyim tarzı

Kasabamız kadınlarının giyim tarzlarında nazilli, basma, pazen denilen pamuk kumaşlar tercih edilmektedir. Kumaşlar çiçeklidir. Fazla renkli düz ve çizgili kumaşlar tercih edilmez. Antere (entari), ferece, fistan denilen elbise bir parça olarak dikilir. Kolları uzun, kol ağızları ya lastikli ya da düğmeli, yakalar düz ve karın seviyesine kadar düğmeli olur. Bel kısmı lastikli olduğu gibi giyildikten sonra bel bağı, kuşak ile kemer gibi bağlanır. Ön kısma entari üzerine bele bağlanarak tutturulan, önünde bir veya iki cep olan önlük, öğük (yarım etek) giyilir. Etekler giyimde hem bir aksesuar gibi kullanılır hem de bir şeyleri taşıma görevini yapar. Entari altına don giyilir. Şalvar günlük hayatta giyilmez yalnız harman zamanında ve yaylada giyilir. Don genelde desenli pazen kumaştan dikilir. Bol kesimli olur. Bel kısmında bağcık olarak uçkur lastiği kullanılır. Paçalar diz altına kadar uzanır ve ağızları uçkur lastikli veya düğmelidir. Çoraplar ve kış aylarında giyilen dizlikler genelde yünden örülür.

Entarinin üzerine yünden veya orlondan örülmüş fanilya – yelek giyilir. Yelekler kolsuz, önden düğmeli ve cepli olur. Yine iş yaparken entarinin kol ağızları killenmesin diye her uçları lastikli ve dirseğe kadar uzun kolçak takılır.

Elbette günümüz Çepnili kadını da çağın gelişmesine, sosyal ve ekonomik değişime paralel olarak giyim tarzını da değiştirmektedir. Ama orta yaş ve üstü kadınlar geleneksel giyim tarzını korumaktadır.

Başlar ise yazma, başörtüsü, yaşmak denilen beyaz pamuklu tülbent ile örtülür. Tülbentlerin kenarları düz olduğu gibi sade (iğne oyalı) veya boncuklu oyalanır. Kasabada başörtüsü hiçbir zaman siyasi ve dini sembol olarak görülmemiş, kullanılmamıştır. Günümüzde tartışma konusu olan türban gibi giyim tarzı Çepni kadınlarında yoktur. Kelime olarak dahi türban kasabada kabul görmez. Bağlama şekilleri gayet sadedir.

Burada tülbenttin günümüz türbanı ile hiç alakası yoktur. Yani, tülbent bir inançsal öngörü veya zorlama sonucu giyinen başörtüsü değildir. Bundaki espri, saçın dağılmaması, temizlik vs. olarak anlaşılır. Tülbent yalnız başörtüsü olarak kullanılmaz. Başı ağrır, sıkı sıkı ilaçmış gibisine başını bağlar, kolu ağrır, kolunu boynuna asmak için kullanır. Bir yeri kesildi mi, şişti mi, incindi mi, sargı bezi olarak kullanır. Yaylada mı, kuzuyu sarar üşümesin diye. Sağdığı sütü tülbentti ile süzer. Sütü de peynir yapar suyunu tülbentle süzer. Dilek mi tutacak, tülbendinden yırtar ve dilek ağacına bağlayarak dileğini tutar. Sakızını, parasını, kıymetli eşyasını tülbendinin ucuna ilmek yapıp, sıkı sıkı bağlar. Alnının emek terini, sevincinin, ağıtının gözyaşlarını siler tülbendi ile, tıpkı diğer Anadolu kadınları gibi. Kasaba kadınının tülbendi ne namazlıktır ne de öbür dünyalık… Bir yaşamdır…

Kasabada Sünnilik

Mezhep olarak kasabada, Sünni veya Hanefi mezhebi mensupları gibi organize olmuş bir sosyal gruptan söz etmek mümkün değil. Şunu demek daha isabetli olur. Bir kısım Çepnililer camiye gidiyor namazını kılıyor, ramazanda orucunu tutuyor, kurbanını kesiyor. Ama bunu yaparken, biz Sünni olduğumuz için bunları yapıyoruz diye dini telkin ve zorlama ile hareket etmiyor.

Daha gerilere gidersek kasabada küçük bir Nakşibendi grubundan söz edilir. Bu grubun evlerde toplanıp ibadet yaptıkları söylenir. Ama günümüzde böyle bir şeyin olmadığını söyleyebiliriz. Kasabadaki caminin çok eskiye dayandığını (16.yy) düşünürsek camiye ve ibadete karşı ilginin çok az olması, özellikle genç nüfusta yok denecek kadar az olması da dikkate değer. Burada en etkin hususun eğitim durumu ve geçmişten gelen; demokratik tartışma mantığının etkili olduğunu düşünebiliriz.

Kasabada Alevilik

Son çeyrek asrı saymazsak, kasabadaki Aleviliği de aynı Sünnilik gibi değerlendirebiliriz. Kasabanın Alevileri de, Sünniler gibi organize bir grup değildir. Kendini alevi olarak gören üç aile vardır. Biri Malatya'nın Hekimhan kazasından gelmişlerdir (Karababa'lar). Diğerleri Özağaç ve Erdem'lerdir. Günümüzdeki kuşak ailelerinin nereden geldiklerini bilmemektedirler. Çepni Alevileri de yaşam ve inanç-ibadet olarak çevre Alevilerden farklıdır. Bildiğimiz Aleviliğe has ibadet ritüeller yoktur. Cem ve cemevi yoktur. Semah yoktur. Saz, deyiş kültürü yoktur. Önceden var mıydı? Yaptığımız araştırma ve bu ailelerin büyükleriyle yaptığımız söyleşilerde bunların olmadığını öğreniyoruz. Karababalar ailesinden Cemal Karababa'nın ifadesine göre Mustafa Özden'in (ölüm 1944) odasında toplanılıp sohbet yapılırmış. Babası Muharrem Ağa'nın dede olduğunu ve Hacı Bektaş Ocağından icazet aldığını ifade etti. Mustafa Özden zamanında Tunceli yöresinden dedeler gelir ve sohbetler yapılırmış. Neden Tunceli yöresinden bilmiyoruz. Bu toplantılara Cemal Karababa'nın dediğine göre, İzzet Özbek, Kirişlerin Celal, Neşet Pehlivan, Emin Uçar, Duran Yücel gibi devrin bilirkişileri de (hepsi de Sünni) katılırmış ve günümüzdeki gibi cem ritüelleri değil dini, sosyal konularda sohbetler yapılırmış.

Haydar Baba Türbesi

Gelelim 90'lı yıllara. Kasabada bir gelişme olur. Evlerin arasında bir mezar varmış (diye anlatılır, yani doğruluğu kesin değil). Tarih yüz yıldan eski. Bu mezara 90'lı yıllarda türbe yapılır.

Prof.Dr. Muzaffer Yücel'den, duyduklarını, anlatılanları dinleyelim: "O türbe ile ilgili hikayeleri Munise anam (babaannem) anlatırdı, ondan duyduklarım şöyle. Yalnız bir açıklama yapayım, onunkiler de duyum, kendi yaşadığı değil. Türbenin karşısında Zühtü emmimgilin bir evi var, hemen arkın kenarındaki odanın olduğu yapı. Bu evi yaparken duvar örüyorlar, sabah devam etmek üzere akşam ustalar evine gidiyor, sabahleyin geliyorlar ki duvar yıkılmış. Hemen yine duvarı örmeye başlıyorlar, ertesi gün yine yıkılmış, bu böyle birkaç sefer tekrarlanıyor. Hatırladığım kadarıyla Zühtü emmimin babası Osman Ağa ustalara; Siz şu türbeden taş aldınız mı? diye soruyor. Ustalar da evet diyorlar. O anlıyor ve eyvah diyor, bunun üzerine önce türbenin o zamanki taş alınan yerini tamir ediyorlar. Daha sonraki ördükleri duvar da herhangi bir sorun olmadan hala ayakta duruyor. Anam bir şey daha anlatırdı. Benim dedem (Hacı Hüseyin) 1940 da babam 7 yaşında iken ölüyor. En büyükleri babam olmak üzere 4 çocuk öksüz kalıyor. Çok sıkıntı çekiyorlar. Yine yanılmıyorsam Bekir Efendi (Birol Güller'in babasının dedesi) bir rüya görüyor ve rüyasını anlatıyor. Rüyasında; ak sakallı bir dede elinde bir ibrik bizim avluyu suluyor. (Türbe doğrudan bizim avluya bakardı, şimdiki Faruk Yalçın'ın oturduğu evin eski yeri). Bekir Efendi sen ne yapıyorsun diye soruyor. O ak sakallı dede de, şu çocuklar öksüz kaldı, onların evine yoksulluk girmesin diye suluyorum, diyor. Anam, bunları böyle anlatırdı. Bizim çocukluğumuzda orası Sayma halanın (Cemal Karababa'nın anneannesi) küllüğü olarak kullanılırdı. Biz de çıkar üstünde oynardık. Şimdi farklı oldu."

Evet hikâye bu. Doğruluğu, tarihi gerçekçiliği tartışılır.

Bize göre, eğer bir değerlendirme yapacak olursak, mutlaka orada bir mezar vardır. İnsanlar özen göstermişlerse, ya ailenin sayılır, sevilir bir büyüğüdür ya da dışardan gelmiş saygın kişiliği olan (dini kimliği olabilir) biridir. Sonuç olarak kasabada yapılan türbe konusunda değişik rivayetler vardır. Haydar Dede'nin kasabalı olup olmadığı konusunda herhangi bir veri olmadığı gibi, ölümünden sonra da geride kalan akrabalarından da bir bulgu yoktur. Dolayısı ile büyük ihtimalle (bizim değerlendirmemiz) yalnız gelmiş, o beldede yaşamış alim bir kişiliktir, büyük ihtimalle Haydar Dede'de kasabaya gelmiş, yaşamış ve ölmüş bir Bektaşi Çelebisidir.

Cami

Çepni camisinin ne zaman ve kimler tarafından, nasıl yapıldığı konusunda çok değişik rivayetler var. Bunu, göçer-konar toplumların karakteristik bir özelliği olarak kabul ediyoruz. Caminin inşaası konusundaki tartışmanın temelinde bu belirsizlikler yatar. Bir rivayete göre burası kilise olarak inşa edilmiş olup, Müslümanlar burayı camiye çevirmişlerdir. Diğer görüş ise bunun tersi; burası baştan cami olarak inşa edilmiştir. Ben buranın kiliseden camiye çevirme değil, baştan cami olarak inşa edildiği kanısındayım.

Caminin mimari olarak oturumu (ibadet yönü) ile kiliseninki birbirinden farklıdır. Musevilerin ibadethanelerini yönü ile Müslümanlarınki aynı denilebilir çünkü iki dinde de kutsal yöneliş Kudüs ve Mekke aynı yöndedir. Fakat Hıristiyanlık'ta böyle değildir. Her ne kadar kiliselerin yönleri farklılık gösterse de genel ve çoğunluk olarak kiliselerde kutsal yön güneşin doğduğu, doğu yöndür. Kasabada bulunan Surp Sarkis Ermeni Kilisesi'nin mimari konumuna bakıldığında kilise aksının doğu batı ekseninde olduğu görülür. Aynı şekilde caminin mimari konumunda kıble dediğimiz ibadette yönelme aksının güney-doğu ekseninde olduğu görülür. Yani, mimari açıdan ibadetlerde yönelme istikametleri uyuşmamaktadır. Caminin bulunduğu alan aynı zamanda bilinen en eski Müslüman mezarlığıdır.

Bugün cami çeşmesi üzerinde bulunan mermere işlenmiş kitabe kasaba için çok önemli, tarihi eserdir. Tam olarak yeri bilinmemektedir. Zamanla yeri değiştirilmiş, en son buraya, çeşmenin üzerine konmuştur.

Yazının Türkçesi:

Şal emernaküm müşevves andan beru
Nahcivan seferin kılmıştı sultan
Hicretin kartıyor kuvveti yezide civan
Hanifi ibn- i isa mestan ibn- i

Huzurlu (acısız) evlere büyük karışıklığın düştüğü yıldan sonra
Sultan Nahcivan seferini emretti.
Eli iş tutan genç delikanlılar göç ederek büyüyen kuvvetlere katıldı.
İsa oğlu Hanifi ve Mestan

Taşın üzerindeki yazının günümüz Türkçesine çevirisi bu.

Bu ne anlama gelmektedir ? Kanuni Sultan Süleyman'ın 1553 – 1554 Safevi Devleti'ne yaptığı Nahcivan Seferi'ne giderken bu bölgeden mi geçti? Başlıkta, girişte bu bilgi veriliyor. Padişah bölgeden geçerken eli iş tutan dediği, yani genç delikanlıları da mı beraberinde götürmüş oluyor. İkinci vurgudan da bu sonuç çıkıyor ki üçüncü vurguda da bunu onaylıyor. Giriş ve vurgulardan da anlaşılıyor ki o gün için büyük bir sosyal olay yaşanmıştır ve bunun üzerine İsa oğlu Hanefi ve Mestan tarafından mermere işlenerek tarihe not düşülmüştür.

Ayrıca taş üzerinde bulunan sağlı sollu iki selvi ve ortada güneşi sembol eden kabartmalar bu yazıtın bugüne kadar söylendiği ve inanıldığı gibi bir mezar taşı olduğunu göstermez. Taşın ebatlarında mezar taşı olmadığını göstermektedir. Osmanlının o dönem; öncesi ve sonrası mezar taşlarında bu ve benzeri semboller vardır ama bu şekilde yatık mezar taşı da çok nadirdir. Bu Anadolu'da böyledir. Mezar taşları diktir. Özelliklede üzerinde selvi veya hayat ağcı bulunan mezar taşları özellikle dik konumdadır. Ve hatta cami çevresinde dik, üzerinde sarığı sembol eden başlıklı mezarların olduğu ve bunların talan edildiği anlatılır ki bunda gerçeklik payı vardır. Hayat ağacı sembolü evreni; aslında cenneti, ölümsüzlüğü, yani ebediyeti, çoğalmayı, suyu, yağmuru, bereketi, soyu, selvi ağacı da hayatın ebediliğini,

ölümsüzlüğü simgeler. Kullanıldığı yere göre de anlamları değişir. Güneşte aynı anlamları taşır. Bu semboller aynı zamanda şaman kültüründe de vardır. Sonuç olarak bizim değerlendirmemiz şudur. Nahcivan seferine giderken Osmanlı kuvvetleri gençleri toplamış ve orduya katmıştır. Bu yazıtta bu olayın acısını ve toplumda bıraktığı etkiyi, acıyı belirtmek üzere yazılmıştır. (Bu yorum kaynak kişiye aittir)

Yine tartışma konularından biride cami üzerinde bulunan kısa kubbenin kilise çanı kaidesi olduğudur. Oysaki gerçek bu değildir. Yani, bu ne kiliseye ait mimari bir parça ne de çan kulesidir. Bu caminin orijinal minaresidir. Adı köşk minaresidir. Özellikle İç Anadolu Bölgesi'nde bunun sayısız örnekleri vardır. Dolayısıyla kasaba camisinde bulunan ve yıllardır çan kulesi gibi bilgiye dayalı olmayan söylemlerin hiçbir tarihi dayanağı yoktur.

Cami konusunda, tıpkı kilise ve diğer kültür değerleri konusunda bilgi paylaşırken, kasabaya gelen misafirleri bilgilendirirken çok dikkatli olunmalıdır. Üzücü olan günümüzde dahi vatandaşlar tarafından değil, okumuş ve hatta öğretmenlik gibi kutsal bir görevi icra edenler tarafından dahi kilise ve camii konusunda araştırma yapmadan, maddi delillerden yoksun tamamen yanlış, o kadarda uydurma hikayeler bilgi, tarih niyetine anlatılmaktadır.

Kilise

Çepni'nin kültürel zenginliğinin en önemli unsurlarından biri de Ermeni Surp Sarkis Kilisesidir. On dokuzuncu yüz yılda ortalarında yapılan kilise, bir ibadethane veya dini mekan olmaktan öte bir anlam taşır. Yüzyıllar süren bir ortak yaşamın, farklılıklara rağmen birlikteliğin sembolüdür. Her ne kadar günümüzde Ermeni vatandaşlarımız yoksa da kilise, yalnız onların değil bütün Çepnililerin ortak değeri, kimliğinin bir parçasıdır.

Bundan dolayı günümüze kadar korunmuştur. 1995 yılında; "bu esere nasıl bir işlev kazandırabiliriz?" sorusu tartışıldı. Kasabada, burayı ibadethane olarak kullanabilecek Hıristiyan cemaati olmadığından; hem kilise özelliğini yansıtacak, buna ek olarak, sosyal bir içeriği olacak konsept geliştirilmesi yönünde çalışma başlatıldı. Sonuçta, geliştirilen konseptin "Çepni Ermeni Kilisesi ve Etnografya Müzesi" olmasının nedeni de budur. Bu amaçla gerekli izinlerin alınması, projenin hazırlanması ve giderleri karşılayacak kaynakların bulunması için yurt içi ve dışında görüşmeler – yazışmalar yapılmıştır.

Kasabada mimari yapı

Kasabanın çevreye göre kendine has bir mimari yapı şekli var. Evler özellikle Selçuklu ve Osmanlı dönemi ev mimarisi özelliklerini taşır.

Genelde evler avlu denilen, dışı yüksek duvarla çevrilmiş alanların içine yapılırdı. Avlunun giriş kapısı büyük ve iki kanatlı olur. Çatalkapı denilen bu girişler kilit yerine, iç tarafa tahtadan yapılmış bir düzenekle (sürgü) kitlenir.

Evler çoğunlukla iki katlıdırlar. Veya katlar yerden birkaç basamak yukardadır. Genelde hepsinde balkon vardır. İç bölüşüm, ortada büyük bir salon, yanlarda da odalar vardır. Bu odalardan ikisi oturma odasıdır yalnız biri misafirler için kullanılır. İç ve dış cepheler kal denilen beyaz bir toprak suyla harç haline getirilir ve sıvanırdı. Sıvama işi postla yapılırdı. Kullanılan kal Tıhrazın Boğazın üst tarafından (Kallik) eşilerek çıkartılırdı.

Misafir odası devamlı dayalı döşelidir. Isıtma salondaki ocaklardan sağlanır. Merkezidir. Oturma odalarında makatlar hem oturma hem de yatma yeri olarak kullanılır. Evlerin tuvaletleri önceleri dışardaydı. Zamanla balkonların sonuna ve de ekonomik gelişmeye paralel olarak evlerin içlerine yapılmaya başlanmıştır.

Önceleri ev giriş kapılarının arkasında genelde yıkanmak için "çağ" yani yunak (genellikle taştan oyma) bulunurdu. Ev saçakları da sundurma, alttan ahşap dirseklerle desteklenmiştir. Günümüze yeni yapılan evlerin çoğu güneş enerjisinden yararlanmakta ve ocakların yerini kaloriferler almaya başlamıştır. Klasik iç mimari terkedilmiştir.

Burada eski köy odalarını da belirtmek gerekir. Köylünün akşamları toplanıp sorunlarını tartıştığı bu odalar hem buluşma hem de istişare meclisi görevi görürlerdi. Odalar da oturma düzeni gelenlerin sosyal yapısına göre belirlenir, herkes istediği yere oturamazdı. Gelenlerin yemek ve içecek işleri ile ilgili bir erkek görev yapardı. Odaların tıpkı cem evleri gibi kendine has adabı vardı. Bu odaların mimarileri de farklıydı. Üst tavanları ahşap işlemeli, adeta bir sanat harikası idiler. Ne yazık ki bunların hepsi yıkıldılar. Kasabada bulunan iki büyük köy odasının (Halil Efendi'nin ve Altın Dişin köy odaları) mimarı İsmailoğlularından Gö Ali'dir (Ali Temel). Oda tavanlarını demir çivi kullanmadan ağaç çivi ve giydirmeli olarak koni şeklinde yapmıştır. Ne yazık ki bugün bu odalardan yalnız Altın Dişin odası kalmış, diğerleri yıkılmış yerlerine yeni tarz evler yapılmıştır.

Dünden Bugüne İnsan Manzaraları

Kasabada kulaktan kulağa aktarılan o kadar çok hikâye var ki, bunların bazıları gerçekten yaşanmıştır; insanların hayatlarında nesilden nesile anlatılacak, güzellikleriyle, hüzünleriyle hafızalardan silinmeyecek olaylardır bunlar. Hepsini yazmaya kalksak bu hikayeleri ciltlerce kitap olur dersek abartmış olmayız. Biz burada bunlardan birkaçını sizlerle paylaşmak istiyoruz.

Kasaba mevkilerinden Hamzalı ve Gofatmalı'nın hikayesidir.

Hamza ve Gö Fatma kardeştirler (yeşil gözleri olana halk arasında "gö gözlü" denir). Hamza davar, sığır ve at besler. Gö Fatma ise çiftçi, tarla eker biçer. Yılların birinde kış sert geçer. Hamza hayvanlarına yiyecek bulamaz. Azabına (azap: evde sürekli çalışan işçi) bir torba altın verir ve bacısı Gö Fatma'ya gönderir ondan saman, buğday ister. Gö Fatma azaba "Onları, altınları geri götür, hayvanlarına yedirsin" der. Kardeşine saman ve buğday vermez. Bunun üzerine kardeşler küserler. Nice sonra barışırlar. Küskünlükler bitmiştir. Aralarında Kızılırmak olsa da birbirlerine gidip gelmeler, sıklaşır; artık oba bir olmuştur. Zaman içinde çocukları da

büyür ve Hamza'nın oğlu ile Gö Fatma'nın kızı birbirlerini severler evlenmeye karar verirler neticede nişanlanırlar… Hamza'nın oğlu atla nişanlısını görmeye gider. Kızılırmak'ın azgın sularını atı ile geçer. Dürme Pınarı'na varınca yorulur, atın eyerini koluna bağlar ve pınarın başına yatar. Akşamı beklemektedir. Bir ara nedendir bilinmez at ürker, uyumakta olan oğlu arkasından sürükleyerek koşar. Akşam olur, gece olur, ortalık kararır. Hamza oğlunu beklemektedir fakat oğul ne gelen var ne giden. İçine bir korku düşer atına biner ve aramaya başlar. Cemil Ağıla yaklaşınca atın sesini duyar; atı bulmuştur. Fakat ne görsün, atın yelesinde oğlunun yalnız kolu vardır. Gövdesi yoktur. Hamza durumu hemen kardeşi Gö Fatma'ya bildirir. Kızılırmak'ın azgın sularının birbirinden ayırdığı iki kardeş obasına öyle bir ateş düşmüştür ki ikisi de bu acıya dayanamazlar ve obalarını alarak bölgeyi terkederler. Söylentiye göre Tarsus'un Kamışlı köyüne yerleşmişlerdir. Onlar, kardeşler acılarını, ağıtlarını; obalarını alıp gitmişler ama geride, o topraklarda isimleriyle hikayeleri kalmış.

Yakın tarihimizde de, benzer yaşanmışlıklar olmuştur. Bunlardan bazıları acı izler bırakmıştır. Ağıtlar yakılmıştır. Bir bulaşıcı hastalık sonucu birçok çocuğun ölmesi, kayık batması olayı, Amerikan yardımı süt tozlarından yapılan sütten çocukların zehirlenmesi gibi…

Kızılırmak parça parça olaydın!

Kızılırmak… Sivas, İmranlı kazasının Kuz Köyü'nden doğar salına salına Çepni topraklarını ikiye bölerek Bafra'dan Karadeniz'e uzanır. Geçtiği her yerde toprağa bereket vermiş dertlere deva olmuştur. Ama bazen da kızmış, çılgına dönmüş dert olmuş, geride acı, gözyaşı bırakmıştır… Nedense biz arazimizden geçen kısmına bizim Kızılırmak deriz. Orası bizimdir, bizden bir parçadır. Çünkü berisinde de ötesinde de tarla var, koyun var, oralara ırmaktan geçip gitmek gerekir. Ama nasıl? Irmağı geçmek için ya sığ akan bir yer bulmak gerek; eşek korkmadan geçer, ya da kayıkla geçmek gerekmektedir… Köylü bir kayık yapar. Sadigilin Halil (Tecer), Kayıkçının Osman (Kılıç) ve Yaşar Özağaç çalıştırır. Yıl 1949. Mevsim bahar. Sürüler inmiş, sağım zamanı… Kayığa binilir. Kadınlar çoğunluktadır. Kayık suya kaydırılır. Baharları Kızılırmak hırçınlaşır. Yine hırçınlığı tutar ve kayığın karşıya geçmesine müsade etmez Kızılırmak. Kayık ters döner. Ölenler olur. Ateş düştüğü yeri yakar derler ya! Bu ateş bütün köye düşmüştür. Yürekler yanar, yaslar tutulur, ağıtlar yakılır…

Kızılırmak göremedim kıyını
Duman çöktü göremedim boyunu
Eğer bulaydım bende yavrumu
Kurban ederdim sürüyünen koyunu

Kızılırmak parça parça olaydın
Taşını toprağını seller alaydı
Her parçan bir dağlarda kalaydı
Aldı Kızılırmak aldı gelini

Köprüye geldikde köprü yıkıldı
Kırkaltı sağme suya döküldü
Nice yiğitlerin beli büküldü
Aldu Kuzulırmak aldı gelini

Rabia dediler adını duydum
Köprüden ötede ölüsün buldum
Ben gitmez idim Feride uydum
Aldı Kızılırmak aldı gelini

Atik atik yürürüdü yoluna
Kara yamşağını atmış koluna
Zalım Kızılırmak çekmiş ğölüne
Nettim Kızılırmak aldı gelini

Bu ağıdı kimin yaktığını bilmiyoruz. Bir ağıt da Keklicekli Mehmet yazar. (İki ağıtta benzer mısraların olduğunu belirtelim.)

Derleyen: Deniz Karakurt
Kaynak kişi: Emsalettin Temel